

3.5. Teisės į teisminę gynybą civilinėse bylose įgyvendinimo COVID-19 pandemijos metu praktiniai aspektai

Dėl visuotinės COVID-19 pandemijos valstybėms teisės norminiais aktais iš esmės suvaržius dalį pamatinių asmens teisių ir laisvių dar labiau padidėjo teisės į teisminę gynybą svarba ir praktinė reikšmė. Kita vertus, įsigalėję judėjimo ir kiti ribojimai suvaržė ir teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą, ypač civilinio proceso teismo nagrinėjimo stadijoje, kur ilgą laiką vyravo gyvas žodinis teismo procesas. Teismai turėjo spręsti ir kitus teisinius iššūkius, kad užtikrintų asmens teisės į teisminę gynybą realumą ir veiksmingumą pandemijos metu.

Ankstesnėse mokslo studijos dalyse analizuoti teisės į teisminę gynybą užtikrinimo ypatumai atskiruose teisiniuose procesuose iki COVID-19 pandemijos, jos metu ir pasibaigus pandemijai, didžiausią dėmesį skiriant teisės doktrinai, teisiniam reguliavimui ir teismų savivaldos sprendimams.

Šioje studijos dalyje nagrinėjami konkretūs teisės į teisminę gynybą civilinėse bylose įgyvendinimo atvejai, su kuriais susiduria teisingumą vykdančios Lietuvos teismai ir dalyvaujantys byloje asmenys, analizuojama, ar suinteresuotiems asmenims atskirais atvejais sudaromos tinkamos prielaidos įgyvendinti šią prigimtinę teisę esant visuotinai sudėtingai situacijai, ar šios teisės įgyvendinimo suvaržymai iš tiesų yra teisiškai neišvengiami ir būtini.

3.5.1. Teisės į teisminę gynybą teisinė svarba EŽTT ir nacionalinių teismų praktikoje iki pandemijos ir jos metu

Prasidėjus COVID-19 pandemijai EŽTT, kaip ir nacionaliniai teismai, susidūrė su galimo asmenų teisės į teisminę gynybą pažeidimo / nepagrįsto suvaržymo dėl šios pandemijos klausimais, taip pat sprendė ginčus, kuriuose rėmėsi valstybių pozicijomis dėl vakcinacijos pagrįstumo, organizavo bylų nagrinėjimą nuotoliniu būdu.

Neabejotinai teisiškai reikšmingiausias EŽTT sprendimas bus priimtas byloje Q ir R prieš Slovėniją, kurioje, be kita ko, sprendžiama ir dėl nacionalinių teismų pandemijos metu suvaržytos pareiškėjų teisės į teisminę gynybą pagrįstumo šeimos byloje. Spręsdamas, ar konkreti byla dėl nepilnamečių anūkų globos teisių po to,

kai jų tėvas nužudė motiną ir buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme, Slovėnijos teismuose nebuvo nagrinėjama nepagrįstai ilgai vertinant Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies kontekste, EŽTT analizuos ir COVID-19 pandemijos įtaką galimam šios teisės pažeidimui. Valstybės atstovai pripažįsta, kad apribojimai, kurių prireikė dėl COVID-19 krizės, galėjo turėti neigiamą poveikį bylų nagrinėjimui nacionaliniuose teismuose, tačiau pagal Slovėnijos nacionalinio proceso teisės normas ši byla COVID-19 susijusių apribojimų laikotarpiais nepriskirta skubiai nagrinėtiniems atvejams. Slovėnijos vyriausybės atstovas paaiškino, kad per pirmąją pandemijos bangą (2020 m. kovo 16 d.–2020 m. gegužės 5 d.) teismuose bylos nagrinėtos tik itin neatidėliotinais atvejais, o byla dėl globos skyrimo, kai vaikai laikinai yra su laikiniais globėjais, nebuvo laikoma skubia byla, nes tai nesusiję su vaikų atidavimu į globą ar tokios globos vykdymu. Antrosios pandemijos metu teismai nagrinėjo visas, ne tik skubias, bylas, laikydamiesi rekomenduojamų sveikatos apsaugos gairių, tačiau nuo 2020 m. lapkričio 16 d. iki 2021 m. sausio 31 d. teismų veikla vėl buvo apribota ir nagrinėtos tik neatidėliotinos bylos. Per šį laikotarpį neskubiai nagrinėtose bylose posėdžiai nevyko, išskyrus tuos, kurie vyko naudojant vaizdo ryšį. Teismų darbą neabejotinai apsunkino ir padidėjęs sergamumas, karantinas ir kitos su krize susijusios kliūtys. Manytina, jog aplinkybė, kad valstybės įstatymų leidėjas vienos ar kitos kategorijos bylos neįtraukė į skubiai nagrinėtinų bylų COVID-19 pandemijos metu sąrašą, savaime nesudaro pagrindo spręsti dėl pareiškėjų teisės į ginčo išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką tinkamo užtikrinimo. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl silpniausių visuomenės narių – vaikų, netekusių tėvų globos, tolesnio teisinio likimo. Sprendžiant tokį klausimą vyrauja viešasis interesas. Teismine tvarka nagrinėjamo klausimo teisinis jautrumas savaime didina teismo teisinę pareigą itin operatyviai imtis visų įmanomų techninių, teisinių priemonių, kad būtų užtikrinta vaikų teisė į globą tinkama teisine apsauga. Abejotina, ar šiuo konkrečiu atveju teismai taip kontroliavo ir koordinavo procesą, kad užtikrintų pareiškėjų ir vaikų teisę į klausimo išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką.¹²³⁷

EŽTT nagrinėjamosiose bylose žodiniai teismo posėdžiai pandemijos laikotarpiu organizuoti vaizdo konferencijos būdu (pavyzdžiui, nagrinėjant bylą dėl religijos laisvės 2021 m. sausio 27 d. posėdis teisme vyko minėtu vaizdo konferencijos būdu, o įrašas paskelbtas teismo tinklalapyje posėdžio dieną, 2021 m. gruodžio 10 d. sprendimo *Abdi Ibrahim prieš Norvegiją*¹²³⁸), t. y. teisė būti išklaustam šiame tarptauti-

¹²³⁷ *Q ir R prieš Slovėniją*, peticijos Nr. 19938/20.

¹²³⁸ *Abdi Rahim v. Norway* (GC), peticijos Nr. 15379/16, 2021 m. gruodžio 10 d. sprendimas, 12 punktas.

niame teisme įgyvendinta nuotoline forma.

Teisės į teisminę gynybą teisinė reikšmė vis didėja, jos turinys (ypač atskiriant procesinę ir materialiąją dalis) evoliucionuoja, tačiau pati teisės šerdis nekinta, nes, be kita ko, remiasi nuoseklia EŽTT praktika, kuri grindžiama valstybės pareigos užtikrinti asmenų pamatinių teisių veiksmingumą tinkamu įgyvendinimu.

Teisės į teisminę gynybą svarba pandemijos laikotarpiu išsamiai analizuota ir JAV, kur ypač didelis dėmesys skirtas praktiniams teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo aspektams, konkrečiai – asmens teisei gauti teisinę pagalbą civiliniuose ginčuose užtikrinti.¹²³⁹

Lietuvos teismai civilinėse bylose iki pandemijos iš esmės daugeliu atvejų tinkamai taikė ir aiškino tarptautines ir nacionalines normas dėl teisės į teisminę gynybą standartų užtikrinimo. Tik itin retais atvejais teismai nepagrįstai suvaržydavo / apribodavo šią prigimtinę teisę.

Teisė į teisminę gynybą materialiaja prasme yra subjektinė teisė, priklausanti nuo materialiojo teisinio pobūdžio faktų. Materialinį teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi turintis asmuo, įgyvendindamas teisę į teisminę gynybą, siekia, kad būtų sukurtos, pakeistos ar panaikintos jo teisės ir pareigos.¹²⁴⁰ Atsakyti, ar asmuo turi šią teisę, galima tik nustatčius visas bylos aplinkybes, ištyrus ir įvertinus bylos įrodymus, nustatčius taikytiną teisės normą. Teismas į šį klausimą atsako priimdamas sprendimą. Įstatymas draudžia atsisakyti priimti ieškinį ar nutraukti bylą dėl materialiojo teisinio pobūdžio motyvų (pavyzdžiui, negalima atsisakyti priimti ieškinio motyvuojant reikalavimo teisės neturėjimu ar ieškinio senaties termino praleidimu). Tai svarbu teisei į ieškinio patenkinimą, o ne procesinei teisei į ieškinio pareiškimą. Toks teisinis reguliavimas siejamas su Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje ir EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintais teisės į teisminę gynybą prieinamumo ir universalumo principais. Situacija, kai asmuo netenka galimybės savo civilinio pobūdžio teisių klausimą išspręsti teisme, gali prilygti su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) reikalavimais nesuderinamam teisingumo principo pažeidimui.¹²⁴¹

¹²³⁹ „Access to justice in the age of Covid-19“. A roundtable report, September 2021, <https://www.justice.gov/ag/page/file/1445356/download>.

¹²⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 6 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-143-248-2020 49 punktas.

¹²⁴¹ EŽTT 2008 m. vasario 28 d. sprendimas byloje *Tserkva Sela Sosulivka prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 37878/02; 2011 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Zylkov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 5613/04; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 10 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-353-690/2018 12 punktas; 2021 m. rugpjūčio 26 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-219-701/2021 110 punktas.

Iškilius visuotinei pandemijos situacijai dėl COVID-19 viruso Lietuvos teismai civiliniuose ginčiuose taip pat turėjo spręsti naujus iššūkius. Pasitaikė nemažai atvejų, kai teismai tiesiog „nureikšmino“ teisės į teisminę gynybą universalumą, svarbą, reikšmę kitų vertybių (greito bylos išnagrinėjimo) sąskaita. „Bylos uždarymas“ savaime nėra vertybė. Tai tik statistinį rodiklį sukuriantis rezultatas. Svarbiausia, jog bylos nagrinėjimo proceso metu nebūtų paneigta ta teisė, kuri yra visų kitų subjektyvių teisių gyvavimo garantija – teisė į teisminę gynybą.

3.5.2. Nauji iššūkiai ir teisės į teisminę gynybą veiksmingumo užtikrinimas Lietuvos teismuose pandemijos laikotarpiu

Nepaisant ilgą laiką tarpą trukusios visuotinės pandemijos, atsakingos Lietuvos valdžios institucijos teisės norminiais aktais iš esmės tiesiogiai nespėdė su asmenų teisės į teisminę gynybą užtikrinimu bei įgyvendinimu civilinėse bylose susijusių klausimų. Su tuo susiję klausimai laikyti praktinio pobūdžio ir palikti teismų kompetencijai.

Pagrindiniai iššūkiai pandemijos laikotarpiu kilo ne pirmosiose proceso stadijose – civilinės bylos iškėlimo ar pasirengimo bylai nagrinėti, o teismo nagrinėjimo stadijoje, ypač sprendžiant dėl galimumo pakeisti žodinį teismo posėdį į rašytinį ar jį transformuoti į nuotolinį arba mišrų, kad būtų užtikrinta teisė į kuo greitesnį ginčo išsprendimą, taip pat įvairūs kiti procesiniai klausimai.

3.5.2.1. Teisingumas *versus* proceso sparta

Pandemijos ar jos metu paskelbto karantino laikotarpiu, kai kyla visuotinė grėsmė sveikatai, iš esmės suvaržomas asmenų kontaktinis bendravimas. Ši visuotinė aplinkybė lemia neišvengiamą teismo proceso, ypač teismo žodinio posėdžio, suvaržymus ir kelia papildomus klausimus dėl proceso formos galimo pakeitimo į rašytinį, bylų nagrinėjimo atidėjimo galimumo / neišvengiamumo, žodinio proceso transformavimo į mišrų ar nuotolinį. Sprendžiant šiuos iššūkius susiduriama ir su paprastu praktiniu klausimu – toliau nagrinėti bylas, tik pakeitus teismo proceso formą ir tvarką, ar vis dėlto laikinai iš esmės nenagrinėti bylų, išskyrus neatidėliotinus atvejus (karantino laikotarpiu). Teisine vertybine prasme tai yra klausimas, kam suteikti prioritetą – teisingumui ar proceso operatyvumui.

Pandemijos laikotarpiu neišvengiamai susiduriama su praktiniais žodinio pro-

ceso tinkamo realizavimo ir transformavimo ar pakeitimo rašytiniu iššūkiais, kitais aktualiais teisės į teisingą teismą įgyvendinimo aspektais.

a) Žodinis versus rašytinis teismo procesas?

Civilinę bylą iš esmės nagrinėjant žodine tvarka dalyvaujantys byloje asmenys tiesiogiai dalyvauja tiriant kiekvieną įrodymą, pasisako dėl jų, užduoda klausimus, dėsto savo teisinę poziciją, įstatymo nustatyta tvarka pildo bylos medžiagą. Tokia tvarka išnagrinėtoje civilinėje byloje ne tik realizuojami pamatiniai civilinio proceso principai, bet ir kruopščiau ištyrus įrodymus nustatomos aplinkybės, kurios paprastai labiau atitinka tikėtinos tiesos standartą. O nagrinėjant civilinę bylą rašytine tvarka suvaržomos asmens teisės tiriant įrodymus, t. y. susiaurinama asmens teisė į teisminę gynybą, apribojamas viešumo principas. Todėl net ir tuomet, kai atskirais atvejais civilinio proceso įstatymai įtvirtina rašytinį procesą teismo nagrinėjimo stadijoje ar egzistuoja kitos įstatyme nustatytos sąlygos skirti rašytinį posėdį, teismui turi būti palikta teisė nuspręsti dėl žodinio teismo posėdžio paskyrimo.

Pandemijos laikotarpiu Lietuvos teismuose nagrinėtose civilinėse bylose (ypač po antrojo karantino) ypač pabrėžiama teisės į teisingą procesą svarba. Netinkamas asmens teisės būti išklaustam įgyvendinimas (nepagrįstai skiriant nuotolinius posėdžius ar bylas išnagrinėjus rašytinio proceso tvarka) teismų pripažintas kaip absoliutus sprendimo negaliojimo pagrindas (CPK¹²⁴² 326 straipsnio 1 d. 4 p.).

Byloje dėl nuostolių atlyginimo priteisimo iš vadovo po tyčinio bankroto nustatymo pripažinta, kad dėl teismo nutarties paskirti bylą nagrinėti rašytinio proceso tvarka ir ją išnagrinėjus pažeista atsakovo teisė į teisingą teismą po to, kai teismas 2020 m. lapkričio 26 d. rezoliucija nustatė 5 dienų terminą pateikti argumentus, kodėl byla negali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, o nesulaukęs šalių pozicijos bylą nutarė nagrinėti rašytine tvarka. Dar daugiau, teismas iš esmės nemotyvuotai (nurodė, kad neturi kitokių galimybių ir iš esmės yra pasirengęs bylai) atmetė šalies prašymą naujai apsvarstyti bylos nagrinėjimo iš esmės formos klausimą ir paskirti žodinį nuotolinį posėdį byloje arba, nesant tokios galimybės, teismo posėdį organizuoti žodiniu nuotoliniu, žodiniu mišriu (nuotoliniu ir fiziniu) ar žodiniu fiziniu būdu, posėdį planuoti pasibaigus karantino režimui, o, švelnėjant karantino sąlygoms (karantinui dar nepasibaigus), vėl persvarstyti galimybę grįžti prie bylos

¹²⁴² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340 (aktuali redakcija).

nagrinėjimo, dalyvaujančius asmenis nedelsiant informuojant apie paskirtą teismo posėdžių datą ir laiką. Nors tai ir neturėjo esminės reikšmės, pagrįstai nustatytas ir dar vienas proceso pažeidimas – byla paskirta nagrinėti rašytinio proceso tvarka neinformavus dalyvaujančių byloje asmenų apie jos nagrinėjimo laiką ir vietą. Išplitęs teismo argumentas, su kuriuo sutiktina, kad teismų administracijos vadovai, atsižvelgdami į dėl COVID-19 priimtus teisės norminius aktus, priėmė įsakymus, kuriuose bylų nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka numatytas kaip prioritetinis ir labiausiai rekomenduotinas, tai nereiškia, kad ši teismo posėdžio forma gali ir turi būti teismo savaiame pasirenkama bet kurioje byloje, ignoruojant ir nepaisant imperatyviai CPK nustatytų tokio (rašytinio) proceso pasirinkimo sąlygų, reikalavimų ir tvarkos, be kita ko, neatsižvelgiant ir į dalyvaujančių byloje asmenų nuomonę ir jos pagrįstumą.¹²⁴³

Byloje dėl valstybės institucijos įsakymų panaikinimo apeliantas (įmonė) apeliacine tvarka įrodė, jog pirmosios instancijos teismas nutartimi, neatsiklausęs dalyvaujančių byloje asmenų nuomonės, nepagrįstai nusprendė, kad dėl karantino byloje neskirtinas žodinis teismo posėdis ir byla nepagrįstai nagrinėtina rašytinio proceso tvarka. Šioje byloje teisėjas 2020 m. lapkričio 13 d. rezoliucija, be kita ko, nurodė informuoti šalis apie tai, kad byla bus nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, jeigu nebus panaikintas karantinas, 2021 m. vasario 10 d. nutartimi nutarė byla nagrinėti rašytinio proceso tvarka 2021 m. vasario 25 d. ir tą pačią dieną priėmė sprendimą. Kolegija pagrįstai sprendė, jog bet kurioje byloje turi būti paisoma imperatyviai CPK nustatytų tokio (rašytinio) proceso principų, nes jie kildinami iš aukščiausios teisės.¹²⁴⁴

Teisės būti išklaustam pažeidimas, turintis esminę reikšmę proceso teisingumui, buvo nustatytas apeliacine tvarka ir byloje dėl kelio servituto nustatymo, kur pirmosios instancijos teismas 2020 m. gruodžio 28 d. nutartimi, įvertinęs pasiruošimą bylai paruošiamųjų dokumentų būdu bei paskelbtą šalyje karantiną, paskyrė civilinės bylos nagrinėjimą rašytinio proceso tvarka ir ją 2021 m. kovo 24 d. sprendimu užbaigė.¹²⁴⁵ O byloje dėl baudos už teismo sprendimo nevykdymą skyrimo apeliacine tvarka nuspręsta, jog pirmosios instancijos teismas teisėtai ir pagrįstai

¹²⁴³ Kauno apygardos teismo 2021 m. birželio 1 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2A-1502-298/2021 16, 17, 20 punktai.

¹²⁴⁴ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 25 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2A-1421-855/2021 13.1, 20, 25 punktai.

¹²⁴⁵ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. liepos 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2A-1674-603/2021 20–21 punktai.

bylą išnagrinėjo rašytine forma. Bylą pirmojo karantino metu vietoj paskirto žodinio posėdžio išnagrinėta rašytinio proceso tvarka (apylinkės teismo 2020 m. kovo 27 d. nutartimi žodinis teismo posėdis paskirtas 2020 m. kovo 30 d. ir perskirtas nagrinėti rašytinio proceso tvarka 2020 m. balandžio 16 d., atsižvelgiant į tai, kad 2020 m. kovo 16 d. 00 min. Lietuvos Respublikoje buvo įvestas karantinas). Tokį procesinį sprendimą apeliacinės instancijos teismas grindė, jog paskelbus viešai apie pakeistą bylos nagrinėjimo formą asmeniui buvo sudaryta galimybė iki posėdžio pateikti papildomus rašytinius paaiškinimus.¹²⁴⁶ Sutikus su tokia apeliacinės instancijos teismo išvada susidarytų *ad absurdum* situacija, nes bet kokią civilinę bylą, nagrinėtiną žodine tvarka, galima būtų dėl karantino tariamai teisėtai perskirti į rašytinį posėdį, suteikiant teisę pateikti papildomus įrodymus ir ją išnagrinėti už uždarytų durų. Tai pažeistų pamatinius proceso principus, kurie saisto teisę aiškinančią teisumą (CPK 3 str. 1 d.). Be to, bylą nagrinėjant ir išnagrinėjus rašytine tvarka *per se* suvaržomas proceso viešumo principas, o tokio suvaržymo neišvengiamumą privalo ne tik nurodyti, bet ir pagrįstai įrodyti teismas (valstybė).

Apeliacine tvarka nagrinėtoje byloje dėl vykdymo procese baudos skolininkui paskyrimo teismas sprendė, kad tai, jog žodinio proceso tvarka atidėta nagrinėti byla karantino metu (diena iki žodinio posėdžio) buvo perskirta nagrinėti rašytinio proceso tvarka ir kitą dieną išnagrinėta, savaime nereiškia asmens teisių nepagrįsto suvaržymo. Juo labiau, jog šalys turėjo laiko teikti įrodymus, o apeliantas nepagrindė, kokios konkrečios teisės buvo suvaržytos bylą nagrinėjant rašytinio proceso tvarka.¹²⁴⁷ Nesutiktina su tokia apeliacinės instancijos teismo teisine pozicija, išsakyta vertinant teismo procesinius veiksmus pirmojo karantino metu. Valstybė (teisminė valdžia) sukurta, kad tarnautų asmenims, o teisingumą vykdytų taip, jog asmenims būtų užtikrintos visos įmanomos, o ne tik minimalios teisinės garantijos. Teismas, sprenddamas bylą dėl vykdymo proceso metu antstolio pateikto prašymo skirti baudą asmeniui, t. y. priteisti iš jo, o vėliau išieškoti iš jo nuosavybės teise priklausančias lėšas, skolininko veiksmų / neveikimo teisėtumą vertina išimtinai pagal viešosios teisės (priverstinio vykdymo proceso) normas. Tokioje byloje teismas, vertindamas valstybės įgalioto asmens – antstolio (Antstolių įstatymo 2 str.) prašymo pagrįstumą, turi užtikrinti ne minimalias, o kiek realiai įmanoma maksimalias skolininko teisės į teisminę gynybą garantijas – tinkamai įteikti procesinius dokumentus, patikrinti, ar

¹²⁴⁶ Kauno apygardos teismo 2020 m. birželio 16 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 2S-1102-924/2020 32 punktas.

¹²⁴⁷ Kauno apygardos teismo 2020 m. birželio 23 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 2S-1074-254/2020 21 punktas.

antstolis tinkamai bendravo su skolininku, ar tinkamai informavo jį apie vykdymo proceso eigą, atliekamus veiksmus bei priimamus sprendimus ir pan. Esant tokiai situacijai, kai skolininkas siekė žodinio proceso, teismas sudarė tokio proceso regimybę (paskyrė žodinį posėdį) ir dieną iki posėdžio pakeitė ginčo išsprendimo formą į rašytinę, t. y. perkėlė ginčo išsprendimą *in camera*, teigti, jog skolininkas turėjo pakankamai laiko pateikti įrodymus, yra neteisinga, nesąžininga ir net neprotinga (CPK 3 str. 1 d.). Prieš vertindamas dalyvaujančių byloje asmenų procesinį elgesį teismas, visų pirma, turi įvertinti savo galimų procesinių veiksmų teisėtumą ir priimamų procesinių sprendimų ar neveikimo galimus padarinius. Tuomet, kai pats teismas sukūrė teisėtą lūkestį asmenims, jog byla bus sprendžiama žodine tvarka ir paskirtą posėdžio dieną ji išnagrinėjama rašytinio proceso tvarka (apie tai priimant rašytinę nutartį dieną iki posėdžio), nėra faktinio ir teisinio pagrindo teigti, kad dalyvaujantis byloje asmuo nepasinaudojo įrodymų teikimo teise (ypač įvertinus, jog ginčas kildinamas iš viešosios teisės normų). Pats teismas ignoravo net ir minimalius teisės į teisminę gynybą reikalavimus, neatliko procesinių veiksmų, kurie būtų užtikrinę teisinį aiškumą bei skaidrumą (dėl ginčo nagrinėjimo formos). Tokia teismo skuba negali būti pateisinama siekiu tiesiog išspręsti bylą. Teismas privalo kiekvieną ginčą dėl teisės išspręsti užtikrindamas kiek įmanoma maksimalias, o susiklosčius sudėtingai visuotinei situacijai, bent jau visuotinai pripažintas minimalias teises garantijas, pirmiausia teisę būti realiai išklaustam procese dėl esminių proceso ir ginčo klausimų.

Kito ginčo atveju apeliacine tvarka spęsta, jog teismo procesinis sprendimas per karantiną neatidėti bylos (iš vartojimo santykių) nagrinėjimo savaiame nesudaro pagrindo konstatuoti teismo šališkumo. Šioje byloje 2021 m. vasario 17 d. priimta rezoliucija, kuria nutarta atmesti atsakovės atstovo prašymą dėl 2021 m. vasario 18 d. teismo posėdžio atidėjimo. Teisėjų kolegija sprendė, kad nei Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 2020 m. gruodžio 28 d. rekomendacijos dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių organizuojant teismų darbą, nei Teisėjų tarybos 2020 m. gruodžio 8 d. rekomendacijos dėl teismų darbo organizavimo karantino metu visiškai nepaneigė galimybės nagrinėti bylas. Aplinkybė, kad teismas paskyrė byloje teismo posėdį karantino metu ir atmetė prašymą dėl jo atidėjimo, savaiame nereiškia teismo šališkumo ar suinteresuotumo bylos baigtimi, taip pat teismo sprendimo neteisėtumo. Juolab kad teismas iki tol jau du kartus buvo atidėjęs posėdžius.¹²⁴⁸

¹²⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. birželio 17 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2A-791-781/2021

Tuo atveju, kai teismas net ir pandemijos laikotarpiu nusprendžia pakeisti žodinią bylos nagrinėjimą į rašytinę formą ir taip bylą išspręsti, turi būti nustatytos ne tik visos esminės teisės aktuose ar teismų praktikoje nustatytos sąlygos tokiam procesiniam sprendimui priimti (ypač asmenų tinkamai išreikštas sutikimas), tačiau – ir tai svarbiausia – teismas turi pateikti akivaizdžius duomenis, jog tokia skuba yra neišvengiamai būtina, neegzistuoja alternatyvios galimybės, pavyzdžiui, bylą nagrinėti mišria tvarka arba nuotoline forma ar net atidėti bylos nagrinėjimą. Visais atvejais teismas neturėtų spręsti šio procesinio klausimo neišklausęs dalyvaujančių byloje asmenų nuomonės ir tinkamai neiš(si)aiškinęs vieno ar kito pasirinkimo padarinių. Asmens neprieštaravimas proceso formos (iš žodinės į rašytinę) pakeitimui paprastai neturėtų būti prilyginamas jo išduotam sutikimui.

b) Teismo žodinio posėdžio transformacijos praktiniai sunkumai pandemijos laikotarpiu

Prasidėjus visuotinei pandemijai daugelio Europos valstybių (Albanijos, Austrijos, Kroatijos, Suomijos, Prancūzijos, Vokietijos, Vengrijos, Airijos, Lenkijos, Portugalijos, San Marino, Serbijos, Švedijos, Šveicarijos, Ukrainos, Jungtinės Karalystės) teismai, remdamiesi naujai priimtais ar pakeistais vienos ar kitos teisinės galios norminiais aktais, laikinai „eliminavo“ grynai žodinį civilinės bylos nagrinėjimą juos pakeisdami nuotoliniais posėdžiais, teismo posėdžių salėje nedalyvaujant nė vienam proceso dalyviui.¹²⁴⁹

Šiuo laikotarpiu rekomendacijas dėl teismų darbo organizavimo priiminėjo Lietuvos teismų savivaldos aukščiausiasis organas Teisėjų taryba, kuri šias rekomendacijas ne kartą tikslino (tobulino), atsižvelgdama į tarptautinių atitinkamų organizacijų deklaracijas (rėmėsi CEPEJ priimtomis deklaracijos nuostatomis¹²⁵⁰), Gairėmis (CEPEJ 2021 m. birželio 30 d. patvirtino gaires dėl vaizdo konferencijų teismo procese, toliau – Gairės)¹²⁵¹. Po antrojo karantino priimtose ir 2021 m. rugpjūčio 27 d. patvirtintose rekomendacijose teismams dėl nuotolinių teismo posėdžių

32–33 punktai.

¹²⁴⁹ Anne Sanders, „Video-Hearings in Europe Before, During and After the COVID-19 Pandemic“, *International Journal for Court Administration* 12 (2) (2021), <<http://doi.org/10.36745/ijca.379>>.

¹²⁵⁰ CEPEJ declaration, „Lessons learnt and challenges faced by the judiciary during and after the COVID-19 pandemic“, Strasbourg, 10 June 2020, <https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2>.

¹²⁵¹ „Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings (CEPEJ(2021)4REV4)“, Strasbourg, 30 June 2021, <https://rm.coe.int/cepej-2021-4-guidelines-videoconference-en/1680a2c2f4>.

organizavimo (toliau – TT Rekomendacijos)¹²⁵² jau įtvirtintos nuostatos, susijusios su teisės į teisminę gynybą tinkamu užtikrinimu ir įgyvendinimu. Paskutinėje šių Rekomendacijų redakcijoje pateikiami aiškūs kriterijai dėl galimumo keisti žodinių teismo posėdžių kita forma. Tiesa, vis dar aktualūs liko teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo praktiniai aspektai, pavyzdžiui, jog tik remdamasis įstatymu bei jame įtvirtintais kriterijais teismas turi spręsti dėl nuotolinio posėdžio galimo paskyrimo, taip pat spręsti dėl teisės apeliacine tvarka peržiūrėti teismo nutarties paskirti nuotolinį posėdį teisėtumą (tokios rekomendacijos pateiktos Gairėse).

Teismo žodinio posėdžio perkėlimas į nuotolinę erdvę ar transformavimas į mišrų posėdį reikalauja tinkamo tiek teismo personalo, tiek dalyvaujančių byloje asmenų techninio pasirengimo, kelia papildomų neaiškumų. Praktikoje asmenų teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo (nepagrįsto) apsunkinimo atvejai pasitaikė teismams sprendžiant dėl žodinio posėdžio perkėlimo į nuotolinę erdvę ar posėdžio transformavimo į mišrų.

Vienoje iš teisme nagrinėtų civilinių bylų (joje skirtas mišrus posėdis, t. y. proceso dalyviai galėjo atvykti į teisme vykusį posėdį arba dalyvauti prisijungę nuotoline tvarka) painioje pagal faktines aplinkybes situacijoje apeliacinės instancijos teismas atmetė apelianų argumentus, kad jie negalėjo atvykti į posėdį teisme, nes grįžę į Lietuvą turėjo karantinuotis, bei negalėjo teismo posėdyje dalyvauti nuotoliniu būdu. Teismas sprendė, jog atsakovai teikė ne vieną procesinį dokumentą teismui, todėl turėjo galimybę pranešti teismui, kad negalės dalyvauti teismo posėdyje nuotoliniu būdu, be to, patys prisipažino, kad buvo tinkamai informuoti el. paštu, tik nurodė el. laišką pastebėję kitą dieną po posėdžio.¹²⁵³ Tuo atveju, kai proceso dalyvio procesiniai veiksmai viso proceso metu balansuoja ties piktnaudžiavimo įvairiomis procesinėmis teisėmis riba, sudėtinga vieną epizodą vertinti atsietai nuo visumos. Tačiau pastebėtina, kad kiekvieną kartą teismas, parinkęs net ir mišrią bylos nagrinėjimo formą – žodinę gyvai ir nuotolinę, turi itin kruopščiai vertinti savo priimtų procesinių sprendimų teisėtumą, visų pirma, pasitikrinti, ar pats tinkamai įvykdė išaiškinimo pareigą ir teisiškai tinkamai bei pakankamai pagrindė priimtus procesinius sprendimus ir tik tuomet vertinti proceso šalių procesinį elgesį būtent dėl nedalyvavimo posėdyje, atskleisti priežastis, nulėmusias tokią asmens laikyseną konkrečiu atveju.

¹²⁵² Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių, patvirtintos Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu Nr. 13P-156-(7.1.2).

¹²⁵³ Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. gruodžio 20 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 2A-1194-524/2021 37–50 punktai.

Įdomi faktinė situacija susiklostė pirmąja instancija apygardos teisme nagrinėjant civilinę bylą tarp įmonių dėl pinigų priteisimo. Joje atsakovo atstovas likus dviem dienoms iki žodinio posėdžio pateikė prašymą (vėl) atidėti posėdį dėl jo nedarbingumo. Teismas likus dienai iki posėdžio telefonu (teismo darbuotojas) suderino su šalių atstovais poziciją dėl nuotolinio posėdžio ir el. paštu išsiuntė atstovams prisijungimo per *zoom* programėlę nuorodą, tačiau posėdis atidėtas atstovui, kuris anksčiau prašė jį atidėti dėl nedarbingumo neprisijungus dėl tariamai techninių priežasčių ir bylą nagrinėjančiai teisėjai pareiškus nušalinimą. Atmetus teisėjos nušalinimo pareiškimą šalių atstovai informuoti apie kitą posėdžio datą (anksčiau nei po savaitės), o konkretūs nuotolinio prisijungimo duomenys išsiųsti asmenims (el. paštu). Atsakovas posėdyje nuotoline forma neprisijungė, byla išnagrinėta jam nedalyvaujant. Apeliantas įrodinėjo, kad „Telia Lietuva“ AB nesuteikė paslaugų pagal sutartį, todėl jis negalėjo prisijungti ir apie tai iki posėdžio informavo teismą. Įvertinusi tokią situaciją teisėjų kolegija nenustatė teisės į teisingą teismą pažeidimo, be kita ko, nurodžiusi, kad atsakovės atstovas yra profesionalus teisininkas (advokatas), todėl jam keliami aukštesni rūpestingumo bei atidumo reikalavimai. Kolegijos vertinimu, advokatas turėjo pakankamai laiko išspręsti visas technines kliūtis, trukdančias dalyvauti teismo posėdyje nuotoliniu būdu (jeigu tokios kliūtys objektyviai egzistavo) ar informuoti atsakovę apie priežastis, kliudančias vykdyti atstovavimo sutartimi prisiimtus įsipareigojimus.¹²⁵⁴ Suprantama, jog tokiu kaip analizuojamas atveju viską lemia faktinės aplinkybės. Tačiau pastebėtina, kad teisingumą vykdančias teismas (teisminė valdžia), o ne asmuo turi pateikti garantijas ir įrodyti buvus tinkamą teismo procesą. Teisėjui nusprendus savo iniciatyva pakeisti bylos nagrinėjimo formą iš grynai žodinio („gyvo“) proceso į vykdomą nuotoline forma („pusiau gyvą“), jam ir tenka našta ne tik teisiškai pagrįsti savo tokį pasirinkimą konkrečiais teisiniais argumentais (juos siejant ne tik su ekstremaliąja padėtimi, bet ir neišvengiamumu, pagrindžiant jį), tačiau ir atlikus tokį pasirinkimą įsitikinti, jog nė vieno dalyvaujančio byloje asmens teisė į teisingą teismą (ypač teisė būti išklausytam žodžiu arba tiesiogiai, arba per atstovą) dėl to nebus pažeista, t. y. nenukentės šios teisės turinys ir apimtis. Tuo atveju, kai asmeniui procese atstovauja teisės profesionalas ir iki posėdžio teikia teismui duomenis apie negalėjimą dalyvauti posėdyje remdamasis teismo sukurtais prisijungimo kodais, t. y. dėl techninių kliūčių, teismas neturėtų ignoruoti tokio prašymo ir atmesti objektyvios negalėjimo prisijungti tikimybės bei

¹²⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. birželio 17 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2A-791-781/2021 19–21 punktai.

išnagrinėti bylą tokiam asmeniui nedalyvaujant. Juo labiau, jei tarp šio ir prieš tai buvusio posėdžio praėjo pakankamai neilgas laiko tarpas (savaitė), o ankstesniame posėdyje neprisijungęs atstovas teikė duomenis apie savo ligą bei taip pat informavo apie iškilusias techninio pobūdžio kliūtis. Valstybė nepateikė pakankamai svarių duomenų, kad atliko visus įmanomus ir realius procesinius veiksmus, siekdama užtikrinti EŽTK 6 straipsnio pirmoje dalyje įtvirtintą garantiją dėl teisingo proceso.

Nuotoliniai teismo posėdžiai praktikoje plačiau galėtų būti naudojami pirmosios instancijos teisme, kai ieškinys grindžiamas rašytiniais įrodymais, dispozityvioje nesudėtingose bylose, tam tikrose ypatingąja teise nagrinėjamuose ginčiuose, kai dalyvauja tik pareiškėjas ir reikalavimus grindžia rašytiniais įrodymais, taip pat kai dalyvaujantiems byloje asmenims atstovauja advokatai ir pan. Teismas turėtų tinkamai išklausti dalyvaujančius byloje asmenis dėl tokios proceso eigos ir viena ar kita forma gauti jų sutikimą, o tam tikrais atvejais pasirinkti šią formą, kai per nustatytą protingumo kriterijų atitinkantį terminą nereiškiami prieštaravimai dėl tokios bylos nagrinėjimo eigos ir tvarkos. Manytina, jog apeliacinės instancijos teisme nuotolinis teismo posėdis neturėtų būti skiriamas, kai apeliacine tvarka yra ginčijamas bylos išnagrinėjimo nuotoliniame posėdyje teisėtumas, nebent pačios šalys sutiktų būti išklaustos tokia forma. Visais atvejais, esant kliūtims (ypač dėl prisijungimo techninių galimybių) teismas turėtų spręsti dėl mišraus posėdžio, taip pat išklausti šalis dėl rašytinio posėdžio galimumo, išdėstyti konkrečius (ne)sutikimo su viena ar kita bylos nagrinėjimo forma teisinius argumentus ir tik tuomet nutarti dėl tolesnės proceso eigos. Pagal EŽTT išaiškinimus neeliminuoja ir dalyvaujančių byloje asmenų procesinė pareiga įspėti teismą dėl kilusių sunkumų, susijusių su nuotolinės proceso formos įgyvendinimu.¹²⁵⁵

c) Kiti praktiniai teisės į teisminę gynybą užtikrinimo klausimai civiliniame procese

Teisės į teisminę gynybą suvaržymo pandemijos laikotarpiu atvejai nagrinėti ir sprendžiant dėl ieškinio trūkumų nepašalinimo, įrodymų (ne)pateikimo ar (ne) priėmimo, teisės į apeliaciją neįgyvendinimo per įstatymo nustatytą terminą, negalėjimo paduoti procesinius dokumentus laiku ir kitus procesinius klausimus. Šeimos ginčiuose padaugėjo materialiujų teisinių reikalavimų dėl prievolių transformavimo.

¹²⁵⁵ EŽTT 2006 m. spalio 5 d. sprendimas byloje *Marcello Viola prieš Italiją*, peticijos Nr. 45106/04, 74 punktai.

Suprantama, šiais atvejais viską lemia konkrečios bylų faktinės aplinkybės bei teismo kruopščiai užtikrinamas proceso teisėtumas.

Civilinės bylos iškėlimo stadijoje retai, bet pasitaikė, kai ieškovai teismo nutarties dėl ieškinio trūkumų šalinimo nevykdymą grindė pandemijos situacija. Antai apeliacine tvarka nagrinėtoje dispozityvioje byloje teisingai akcentuojamas ieškovo įrodinėjimo naštos dėl negalėjimo pašalinti trūkumus „išlikimas“ ir pandemijos metu, ypač kai nagrinėjama byla yra elektroninė. Teismas nurodė, nepaisant to, kad ginčui aktualių laikotarpiu galiojo Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“, kuriuo visoje šalies teritorijoje buvo paskelbtas karantinas, ieškovė galėjo sekti teismo procesą ir elektroninių ryšių priemonėmis pateikti teismui patikslintą ieškinį ar prašymą pratęsti terminą trūkumams pašalinti.¹²⁵⁶ Kitoje byloje apeliacine tvarka sprendžiant dėl teismo nutarties neatidėti žyminio mokesčio sumokėjimą už ieškinio nagrinėjimą. Akcentuojama, jog ieškovės atžvilgiu yra taikomos mokestinės pagalbos priemonės dėl COVID-19 ligos sukeltų padarinių. Viešai skelbiami Valsstybinės mokesčių inspekcijos duomenys patvirtina, kad ieškovė yra įtraukta į sąrašą juridinių asmenų, kuriems taikomos mokestinės pagalbos priemonės dėl COVID-19 ligos. Įtraukimas į tokį sąrašą patvirtina, kad asmuo patiria (patyrė) neigiamą finansinį poveikį dėl pandemijos padarinių. Asmenims, įtrauktiems į minėtą sąrašą, taikomos mokestinės pagalbos priemonės – jie atleidžiami nuo delspinigių, nevykdomas mokesčių išieškojimas, teikiamos subsidijos, lengvatinės paskolos ir kita.¹²⁵⁷

Tam tikrais atvejais pandeminės situacijos pradžioje nulemti technologiniai-žmogiškieji išteklių sutrukdė dalyvaujančiam byloje asmeniui gauti laiku informaciją iš savo advokato ir dėl to netinkamai (pavėluotai) įgyvendinti teisę į apeliaciją. Pavyzdžiui, apeliacinės instancijos teismo panaikinta pirmosios instancijos teismo nutartis neatnaujinti praleisto termino atskirajam skundui paduoti. Nors apeliacinės instancijos teismas sutiko, kad dėl advokatų kontoros – juridinio asmens darbuotojų žmogiškos klaidos gautos nutartys nebuvo laiku pastebėtos, registruotos ir perduotos konkrečiam advokatui (atstovui), įtakos pavėluotam ieškovės atstovo informavimui apie priimtas nutartis galėjo turėti šventinis laikotarpis, taip pat dėl Lietuvoje paskelbto karantino rekomenduojamas nuotolinis darbas. Teismo vertinimu, šioje nutartyje nurodytos aplinkybės nesudarė pagrindo vertinti ieškovės

¹²⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 27 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2-850-790/2020 13 punktas.

¹²⁵⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugpjūčio 26 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2-609-330/2021 20 punktas.

atstovo veiksmų kaip aplaidžių, prieštaraujančių proceso operatyvumui, priešingai – ieškovės atstovas sąžiningai naudojasi procesinėmis teisėmis, ėmėsi reikalingų veiksmų procesinių dokumentų pateikimo terminų praleidimo priežastims nustatyti (vėlavimo priežasčių nustatymas, siekiant tinkamai pagrįsti prašymą, galėjo turėti įtakos vėlesniam prašymo dėl procesinio termino atnaujinimo pateikimui), tinkamai pagrindė prašymą dėl termino atskirajam skundai paduoti atnaujinimo ir nurodė, teismo vertinimu, objektyvias priežastis, galėjusias turėti įtakos praleistiems procesiniams terminams. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, šioje nutartyje nurodytos aplinkybės, tarp jų ir advokatų profesinės bendrijos administratorės klaida, neturėtų būti kliūtis ieškovei, kaip juridiniam asmeniui, sudariusiam su advokatų profesine bendrija teisinių paslaugų sutartį, pasinaudoti teise į apeliaciją.¹²⁵⁸ Apelacijos kaip sudėtinės teisės į teisminę gynybą, svarba akcentuota ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, kurioje pabrėžiama, jog pagal Konstituciją, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, kad būtų užtikrinta galimybė ištaisyti galimas klaidas, yra neatsiejama konstitucinės teisės kreiptis į teismą ir teisės į tinkamą teismo procesą dalis.¹²⁵⁹ Esant ekstremaliai (ir tuo metu visiškai naujai su tuo susidūrus) situacijai valstybėje, teismai klausimus dėl teisės į teisminę gynybą atskirų dalių suvaržymo, apribojimo ar juo labiau atėmimo turi spręsti lanksčiau taikydami proceso teisės normas, prioritetą suteikdami teisės į teisminę gynybą prieinamumui.

Sutiktina su kitoje apeliacine tvarka nagrinėtoje byloje padarytomis išvadomis dėl pagrindo nebuvimo atleisti apeliantą – įmonę nuo likusios mokėtinos žyminio mokesčio dalies ar atidėti šį mokesčių esant karantinui (teismas nutartimi buvo atleidęs nuo žyminio mokesčio dalies sumokėjimo). Teismas nustatė, kad apeliantė savo procesinės pareigos pagrįsti prašyme dėstomas faktines aplinkybes leistiniais rašytiniais įrodymais neįvykdė, o vien jos prašyme nurodyti bendriausi duomenys apie karantino įvedimą Lietuvos Respublikos teritorijoje nesudaro pagrindo apeliantės siekiamam procesiniam sprendimui priimti.¹²⁶⁰ Teisė į apeliaciją, nors ir yra suabsoliutinama nacionalinėje teisėje, turi būti įgyvendinama laikantis galiojančių įstatymo

¹²⁵⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gegužės 6 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2-377-370/2020 26 punktas.

¹²⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimas Nr. KT9-N3/2019 konstitucinėje byloje Nr. 1/2018.

¹²⁶⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugsėjo 23 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2-840-464/2021 20, 22 punktas.

reikalavimų. Pandemijos visuotinumą faktas savaime visiškai neeliminavo mokesčių, įskaitant žyminio, mokėjimo ir neperkėlė įrodinėjimo naštos (apie savo sunkią finansinę padėtį) iš šio mokesčio siekiančios nemokėti įmonės valstybei.

Byloje dėl nuostolių atlyginimo priteisimo spęsta dėl naujų įrodymų nepriėmimo pagrįstumo. Šalis įrodinėjo, kad negalėjo pateikti įrodymų byloje dėl pandemijos situacijos, todėl juos neva turėtų priimti ir tirti apeliacinės instancijos teismas kaip naujus įrodymus. Tačiau apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nustatė, kad pirmosios instancijos teismas dar 2020 m. spalio 15 d. pasiūlė pateikti statybos žurnalus, o prieš 2020 m. gruodžio 2 d. teismo posėdį savo poziciją dėl statybos darbų žurnalo atsakovė išreiškė tik baigiamojoje kalboje, kurioje nurodė, jog statybos žurnalai yra tik papildomas įrodymas, o byloje yra pakankamai įrodymų, patvirtinančių jos argumentus. Teisėjų kolegijos vertinimu, apeliante neįrodė, kaip situacija, susijusi su COVID-19 plitimu, galėjo turėti įtakos jos pareigai vykdyti pirmosios instancijos teismo įpareigojimą pateikti į bylą įrodymus – konkrečiai statybos žurnalus.¹²⁶¹

Byloje dėl teismo sprendimo pagrindu nustatyto sprendimo įvykdymo atgręžimo termino atnaujinimo pareiškėja įrodinėjo, kad jį praleido ir dėl pandemijos sukeltos situacijos bei judėjimo ribojimų. Teismai šios pozicijos iš esmės nepaneigė.¹²⁶² Dėl pandemijos metu nustatytų ar atsiradusių subjektinių teisių suvaržymų neigiamus padarinius patyrę teisės subjektai inicijavo teismo procesus. Antai tarp verslo subjektų padaugėjo ginčų dėl nuomos mokesčio priteisimo pandemijos laikotarpiu, tokio pobūdžio ginčus sprendė ir arbitražai, kurių sprendimai kvestionuoti įstatymų nustatyta tvarka.¹²⁶³ Neišvengta ir atskirų iššūkių socialiai jautriais klausimais. Šeimos ginčiuose teismai nustatė vaiko teisių pažeidimų dėl nepagrįstai vieno iš tėvų savavališkai apribotos vaiko teisės bendrauti su kitu tėvu, pavyzdžiui, nurodė: „Aki-vaizdu, kad negalima lyginti situacijos, buvusios iki šalių dukrai pradėjus lankyti mokykloje (duomenys neskelbtini) klasę su dabartine situacija (mokymosi krūvis neabejotinai padidėjo), todėl apeliančios argumentai dėl atsakovo neprieštaravimo šalių dukrai lankyti didelį būrelių skaičių praeityje yra nepagrįsti.“¹²⁶⁴ Kasacinis teismas vaikų bendravimo per karantiną su skyrium gyvenančiais tėvais pateikė tam

¹²⁶¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gruodžio 2 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2A-578-798/2021 23, 30 punktas.

¹²⁶² Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1428-555/2021.

¹²⁶³ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje e2A-1023-881/2021.

¹²⁶⁴ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. sausio 14 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2S-52-933/2021 42 punktas.

tikrus apibendrinimus byloje, kurioje tėvų tarpusavio ginčai dėl bendravimo su vaikais tvarkos vyksta jau beveik dešimtmetį, o per karantiną ypač paaštrėjo ir vienas iš tėvų dėl pandemijos nulemtos finansinės padėties pablogėjimo (kaip vienas iš argumentų) prašė teismo sumažinti išlaikymo vaikui dydį. Teismai pagrįstai gana kritiškai vertino šį argumentą, nes tai susiję su laikinai susiklosčiusia padėtimi ir tik dėl dalies turtinės padėties – pajamų.¹²⁶⁵ Padaugėjo ir ginčų dėl baudų vykdymo procese skyrimo už teismo sprendimų nevykdymą (ypač dėl teismų anksčiau nustatytos bendravimo su vaiku tvarkos nevykdymo ar nesilaikymo¹²⁶⁶). Šeimos teisės ginčiuose neapsieita ir be ieškinių dėl dovanojimo sutarčių tarp artimųjų giminaičių nutraukimo inicijavimo įrodinėjant, kad pandemijos laikotarpiu apdovanotasis asmuo nesirūpino dovanotoju, nors pastarasis įrodinėjo, kad dėl ekstremalios situacijos prioritetą teikė ieškovo sveikatai, t. y. ne tiesioginiam bendravimui.¹²⁶⁷

¹²⁶⁵ Panevėžio apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarties civilinėje byloje e2A-454-252/2021 57 punktas.

¹²⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-157-916/2021.

¹²⁶⁷ Kauno apygardos teismo 2022 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-176-886/2022.